

Bettine Siertsema

Het is nogal een paradox, zingen: 'Stilte nu', zelfs als je heel zacht zou zingen. Ja, de stilte vult zich met gevoelens en gedachten, met terugkijken en vooruitkijken, met een gelaagdheid van spijt en hoop. Veel kerkdiensten beginnen dan ook met een moment van stilte, van inkeer en bezinning. We kennen ook het gebed in stilte, maar dat is nog iets anders dan zo'n algemene oproep tot stilte. U zou toch raar opkijken als we dat werkelijk in praktijk brengen, en nu een uur met elkaar zouden gaan zwijgen, stilte betrachten. Hoewel, in onze haastige lawaaige wereld zou zo'n uur wel eens heel weldadig kunnen werken. Ik moest een beetje lachen toen ik het liturgieboekje kreeg: het verzoek om je telefoon uit te zetten, gevolgd door de aankondiging van het thema 'Stilte nu'. En dan nog zo'n mooie foto eronder, zo'n tafereel van rust en stilte, met een grote volle maan, bijna te mooi om waar te zijn. Zo'n gelegenheid om je aan stilte over te geven, om één te worden met die stilte, is waarschijnlijk nog zeldzamer dan zo'n prachtige volle maan.

Even alles los te kunnen laten, even niet meer hoeven praten, zelfs maar denken, laat staan doen. Wat een weldaad. (Ik lijk wel een reclame-spotje voor een mediatie cursus!). Een moeder in de Ekklesia Amsterdam vertelde me dat dit het lievelingslied was van haar zoontje van een jaar of vijf, een leuk knulletje maar ook een beetje een ADHD-typje dat meestal nogal nadrukkelijk aanwezig is. Het raakte me, dat volle koppie en beweeglijke lijfje dat naar stilte verlangt...

Stilte schept ruimte en daarin kan contact tot stand komen – met jezelf en ook met de ander en met God. Ik moet denken aan een gedichtje van Judith Herzberg, 'Ziekenbezoek' heet het:

Mijn vader had een lang uur zitten zwijgen aan mijn bed.

Toen hij zijn hoed had opgezet

zei ik, nou, dit gesprek

is makkelijk te resumeren.

Nee, zei hij, nee, toch niet,

je moet het maar eens proberen.

Hoe kunnen wij in stilte loven en prijzen, dan wel klagen en vragen? Ja, in de stilte van ons hart, individueel. Maar als gemeenschap? We raken niet uitgepraat, uitgezongen, uitgebeden – hardop! Wanneer we het in de context van het geloof over stilte en zwijgen hebben, gaat het vaker over het zwijgen van God dan over stille gelovigen. Het zwijgen van God is een vertrouwd thema. Geconfronteerd met gruwelijke verhalen of beelden, hongerende kinderen in Jemen, kapotgebombardeerde woonwijken in Oekraïne, ziekenhuizen in puin in Gaza, mensen verminkt, in pijn, rouwende ouders na wat voor wapengeweld ook, om nog maar te zwijgen van natuurrampen die slachtoffers eisen... Ik kan de hele overweging wel vullen met een litanie van leed, die we aan God zouden willen voorleggen, waar we verlichting, zelfs een oplossing voor vragen, waarvoor we Hem, heel diep vanbinnen, misschien wel voor ter verantwoording willen roepen. Maar of we nu schreeuwen of mompelen, de hemel zwijgt.

Vandaag gaat het echter over stilte aan onze kant. Om wat voor stilte gaat het?

Verongelijkheid, woede, verbijstering, onmacht, schuldgevoel? We hebben drie teksten gehoord waar stilte prominent in aanwezig is. Gaat het steeds om hetzelfde soort stilte?

De drempeltekst die wij hoorden, uit de vrije bewerking van psalm 65, zegt “Stilte zingen had ik u beloofd.” Die vreemde combinatie, stilte zingen, kenden we al uit de ‘gewone’ berijmde versie: De stilte zingt U toe, o Here. Maar hoe zal die stilte klinken, hoe moet die stilte gehoord worden?

Op die belofte volgt de bede aan God om te horen, sterk in zijn korthed: Hoor dan. Maar die bede wordt gecompliceerd door de erop volgende vraag: “Hoor dan wie?” Mijn eerste, intuïtieve lezing daarvan is dat gevraagd wordt wie degen is die hoort. Maar het blijkt te gaan – in elk geval óók – om de vraag wie de ik is die gehoord wil worden. “Hoor dan wie? Mij – wie mij?” Het gaat om deze mens, die gebukt gaat onder haar schuld. Deze nietige mens, die zich niet wil laten neerdrukken door zijn schuldgevoel, maar in het zwijgende contact met de Eeuwige tot verandering wil komen, zich tot een nieuw mens wil laten omvormen. De stilte wordt misschien ingegeven door schaamte, maar biedt ook de kans tot verandering, tot inkeer en bekering, en draagt zo een belofte in zich.

De stilte in psalm 37 heeft *op het eerste gezicht* een wat ander karakter, niet van belofte, maar van verwachting. De psalm biedt een lieflijke schildering van een wereld waarin

uiteindelijk alles goed is. Oké, er zijn godloochenaars en kwaaien, ploerten en schenders, maar er is geen twijfel mogelijk dat ze zullen verdorren en vergaan, verdwijnen in de afgrond. De barmhartigen, de solidairen, de onkreukbaren zullen de aarde erven. Het is als een enorme uitbreiding (de oorspronkelijke psalm telt 40 strofes!) van psalm 1, waar ook 'ploert en schender' gezet worden tegenover een 'jij' die liefheeft en recht doet, en die als een boom aan levend water is, terwijl de 'oplichter' als een pluisje de leegte in waait. Maar juist doordat in psalm 37 alles nog eens een tweede, derde en vierde keer in andere woorden gezegd wordt, krijgt het geheel eerder het karakter van een droom of een sprookje dan van een haalbaar, inspirerend visioen. In zijn vrije bewerking heeft Huub Oosterhuis er al aardig in gesneden, maar toch, of het nu deze versie is, of de Statenvertaling of de berijming van de Geneefse psalmen, ze zijn allemaal even utopisch, druipend van een godsvertrouwen dat door de feiten van de geschiedenis, door de krant en het journaal gelogenstraft wordt, 'Keep on dreaming', zou je met de nodige ironie tegen de psalmist willen zeggen.

Maar Oosterhuis maakte een opvallende keuze: van een tamelijk onopvallend zinnetje in de psalm (vers 7), maakt hij een refreinregel: 'Maak je stil voor de Levende, zie naar hem uit!' (in de vertaling van Gerard Swüste ). Hij laat de psalm ermee beginnen en eindigen, en nog twee keer tussenin Ook: 'Stilte voor Hem. Verwacht Hem, Hij zal komen.' Wat bewoog Oosterhuis om die keus te maken? Het lijkt toch verdacht veel op 'Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw', toen ik klein was een lievelingsliedje van mij, maar nu toch vooral een soort icoon van een verkeerd soort christendom, dat wel droomt van een nieuwe wereld, maar daar vooral zelf niets voor hoeft te doen, want het moet allemaal van 'de andere kant' komen: God moet ervoor zorgen dat het allemaal in orde komt. Voor de psalmen als geheel kan ik moeilijk spreken, want die zijn zó veelstemmig en zijn niet op één David of Salomo terug te voeren, maar van Huub Oosterhuis weet ik genoeg om te voelen dat 'Stil maar, wacht maar' niet bepaald een Oosterhuiziaanse gedachte is. Waarom dan toch die refreinregel? De 'stilte voor Hem' is gevuld met de verwachting van Hem. Wordt hij misschien zo vaak herhaald om onszelf gerust te stellen omdat er nog maar zo bitter weinig van de vervulling ervan zichtbaar is?

Eerlijk gezegd weet ik me niet goed raad met deze psalm. Daarom ging ik zoeken naar andere bewerkingen en andere interpretaties. Zo kwam ik bij Lloyd Haft, een van oorsprong Amerikaanse China-deskundige die in Nederland woont en dichter en vertaler is. Hij maakte een herdichting van alle 150 psalmen, waarin God vooral als 'de ziende' wordt benoemd en

aangesproken. Zien dus als het wezenskenmerk van God. Kennelijk vond Lloyd Haft in diezelfde regel als Oosterhuis de kern van psalm 37, want hij vatte die toch behoorlijk lange psalm samen in deze drie korte regels:

Wees stil.

Al het andere van a tot z

is zeggen: hij is zien.

Al het gepraat over God komt voor Haft neer op dat ene: dat God ziet. Het is geen neutraal zien, het is het zien dat God van zichzelf benoemt bij de roeping van Mozes: 'gezien heb ik en gezien de ellende van mijn volk dat in Egypte is'. Door Hem gezien zijn is de ultieme geborgenheid. Dát balt Lloyd Haft samen in dat ultra-korte zinnetje 'hij is zien', dat 'al het andere van a tot z' overbodig maakt.

Ik weet niet of ze elkaar gekend hebben, maar ik denk dat Huub Oosterhuis hem denkbeeldig de hand schudt, met zijn liedtekst:

Niet te schatten sinds wanneer

al dat gepraat over U, al die boeken

niets bereikt U, niemand haalt U dichterbij

enkel te zingen, enkel te zingen zijt Gij.

Terug naar psalm 37 en de vraag waarom juist die stilte-regel het refrein is geworden in de vrije bewerking die we lazen. Het lijkt toch het meest op een aansporing om die verwachting vol te houden, in het getob van onze dagen, tegen het kwaad van 'Ploert en Schender' in dat we overal om ons heen zien. Dat lijkt me ook de essentie van wat er in het lied 'Stilte nu' gebeurt: dat wij in de gezamenlijke stilte de kracht krijgen om niet te wanhopen aan dat visioen van ooit een wereld die in vrede is, en te zien wat de weg daarheen is ('Doe goed, dan heb je een weg'). Het is in die stilte dat wij ons aangespoord voelen om te vertrouwen op die andere wereld, waar onze pijn gedragen wordt door zachte handen en waar degene die doet wat moet gedaan is als de opgaande zon, zo oplichtend, zo sterk, zo onweerstaanbaar.